

УКРАЇНА
ДОНЕЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ

вул. Науки, 2, м. Слов'янськ, 84122, E-mail: osv.d@dn.gov.ua

17.08.2015 № ВХ 01/14-1233

На № _____ від _____

Начальникам управлінь (відділів)
освіти міських рад та
райдержадміністрацій, директорам
закладів обласної комунальної
власності

Шановні колеги!

Департамент освіти і науки облдержадміністрації надсилає для ознайомлення та організації відповідної роботи Методичні рекомендації до проведення Першого уроку 2015-2016 навчального року Донецького облППО.

Просимо ознайомити з зазначеними вище рекомендаціями керівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Додаток: 10 аркушів.

З повагою

В.о. директора департаменту

О.П. Макаренко

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПЕРШОГО УРОКУ 2015-2016 НАВЧАЛЬНОГО РОКУ

МОЛОДШИЙ ШКІЛЬНИЙ ВІК

Капінус Наталія Олександрівна,
завідувач відділу початкової освіти ДоноблІППО

Міністерство освіти і науки України визначило порядок організації Першого уроку в 2015-2016 навчальному році ([Лист МОН України від 24.07.2015 № 1/9-354 «Про тематику першого уроку в 2015-2016 н.р.»](#)). Загальноосвітнім навчальним закладам рекомендовано розпочати 2015-2016 навчальний рік Першим уроком, тематика якого відповідає принципам затверджені МОН України Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді ([Наказ МОН України від 16.06.2015 № 641 «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання в загальноосвітніх навчальних закладах»](#)). Конкретну тему Першого уроку навчальні заклади мають визначити самостійно.

Становлення громадянської свідомості починається у молодшому шкільному віці, коли досвід дитини тісно пов'язаний з усім новим, яскравим. Дитина відчуває в собі любов до своєї сім'ї, школи, місця, де живе. Незабутні враження дитинства залишаються на все життя. Вони створюють міцний ґрунт для глибоких, усвідомлених, патріотичних почуттів, які зміцнюються і поглиблюються в міру того, як дитина росте. Тому, перший урок має стати яскравим інтерактивним дійством, під час якого молодші школярі мають переконатися, що найкраща земля та, де вони народилися, пішли до школи, де мешкає родина, друзі.

Перший урок нового навчального року має стати поштовхом до подальшої цікавої роботи по вивченню минулого та сьогодення рідного краю, України в цілому. Тому рекомендуємо провести урок у нестандартній формі: усний журнал, урок-подорож, урок-екскурсія, урок-змагання або вікторина, бліц-турнір, ток-шоу тощо. Найважливіше, щоб учні під час уроку не були спостерігачами, а стали активними учасниками захоплюючої пізнавальної діяльності.

У процесі організації роботи з першокласниками рекомендуємо надати перевагу ігровим формам роботи, діалогічному способу спілкування, виконанню практичних дій. У першому класі можна провести цей урок спільно з батьками як яскраве й цікаве Свято народження класу. З метою створення сприятливого емоційного мікроклімату в класі та з метою активізації навчально-пізнавальної діяльності першокласників доцільно організувати проведення ігор, поетичної сторінки, роботи над прислів'ями й загадками, хвилинок музичного та образотворчого мистецтва.

Структура та план проведення уроку – це творчий доробок кожного учителя. Необхідно запропонувати учням розвивальні завдання, дискусійні запитання, практичну роботу, стимулювати цікаву активну пізнавальну діяльність школярів.

Метою даного уроку є:

- формування **ключових компетентностей**, зокрема:
  - ✓ **вміння вчитися** – самоорганізовуватися до навчальної діяльності у взаємодії з іншими учасниками навчально-виховного процесу; проявляти зацікавленість у навчанні, докладати зусиль; організувати свою працю для досягнення результату; усвідомлювати свою діяльність і прагнути її вдосконалення;
  - ✓ **громадянської компетентності** – усвідомлювати свою належність до різних елементів природного, етносоціального й соціально-культурного середовищ, здатність екологічно мислити, бережно ставитися до природи, до людей, до самого себе;
  - ✓ **загальнокультурної компетентності** – орієнтуватися в особливостях національної і загальнолюдської культури в побутовій і культурно-дозвіллевій сфері, культурологічних основ сімейних, соціальних, суспільних явищ; дотримуватися норм моральної поведінки;
  - ✓ **соціальної компетентності** – почуватися часткою колективу, жити з ним спільним життям, вміти спілкуватися з друзями, шанобливо ставитися до дорослих, виявляти доброту, співчуття, милосердя; знати правила культури поведінки, відповідально ставитися до обов'язків; проектувати стратегії своєї поведінки з урахуванням інтересів та потреб інших;
  - ✓ **ІКТ-компетентності** – працювати з різними джерелами інформації;

✓ **здоров'язберезувальної компетентності** – розуміти взаємозв'язок організму людини з природним і соціальним оточенням, про їх вплив на здоров'я людини;

- предметних компетентностей: спонукати учнів до активної пізнавальної діяльності, розвивати вміння доводити свою думку, виховувати повагу до інших людей, почуття гордості за свій рідний край, готовності бути гідним громадянином України, відданості справі зміцнення державності.

Особливості проведення уроку: урок може бути розроблений з використанням інтерактивних технологій, мультимедійної презентації, фотосюжетів, мультфільмів, відеороликів, театралізації, ігрових, святкових моментів, із забезпеченням оптимальної рухової активності, проведений у нестандартній формі.

Під час оформлення класної кімнати до уроку потрібно використати карти України, зразки державної та народної символіки, вишитий рушник, портрети видатних людей рідного краю, світлини пам'ятних місць рідного краю; підготувати дидактичні матеріали для роботи у парах та групах тощо.

На уроці варто пропонувати учням цікаві завдання, які сприяють розвитку мислення школярів, спонукають їх розмірковувати: кросворди, розшифровки, розсипанки, ребуси, шаради, незакінчені речення (див. додатки).

Під час підготовки та проведення Першого уроку слід враховувати як індивідуальні, так і вікові особливості учнів.

Результатом Першого уроку має бути наступне включення молодших школярів у роботу над проектами, проведення акцій, конкурсів малюнків та поробок, читців-декламаторів, знавців рідного краю.

Представлені матеріали допоможуть учителям не лише при підготовці Першого уроку, а й організації позакласної роботи для учнів початкових класів.

Додатки

Герб

Наш герб – тризуб,
це воля, слава й сила;
наш герб – тризуб.
Недоля нас косила,
та ми зросли, ми є,
ми завжди будемо,
добро і пісню
несемо ми людям.

Наталка Поклад

***

Прапор

Прапор – це державний символ,
він є в кожній державі;
це для всіх – ознака сили,
це для всіх – ознака слави.
Синьо-жовтий прапор маєм:
синє – небо, жовте – жито;
прапор свій оберігаєм,
він святина, знають діти.
Прапор свій здіймаєм гордо,
ми з ним дужі і єдині,
ми навіки вже – з народом,
українським, в Україні.

Наталка Поклад

***

Клятва

Мова кожного народу
Неповторна і – своя,
В ній громлять громи в негоду,
В тиші трелі солов'я.

На своїй природній мові
І потоки гомонять,
Зелен-клени у діброві
По-кленовому шумлять
Солов'їну, барвінкову,
Колосисту – на віки –
Українську рідну мову
В дар мені дали батьки.
Берегти її, плекати
Буду всюди й повсякчас –
Бо ж єдина – так, як мати,
Мова кожного із нас.

В. Лучук

***

Рідна мова

Мово рідна! Колискова
Материнська ніжна мово!
Мово сили й простоти, -
Гей, яка ж прекрасна ти!

Іван Багряний

***

Українська мова

Українська мова –
Мова особлива:
Майже кожне слово
В ній подібне співу!
Звуки дарувала
Їй сама природа,
Щоб не сумувалось
Нашому народу.
І дзижчить завзято
В ній весела бджілка,
І невтомний дятел
Стукотить об гілку ...
В шелесті діброви,
В різноспіві з хащі
Чутно: «Рідна мова –
Від усіх найкраща!»
Нашу мову, діти,
Будемо ж вивчати,
Будемо любити,
Будем добре знати!

Людмила Коваль

***

Мово наша дзвінка, кришталева,
Мудра, стигла, солодка зернина.
Якщо є ти – то житиме вічно
Колисковий наш край – Україна.

Вадим Кленц

***

Закінчити речення:

Любити рідну мову – це значить ...

***

Гра «Завершення фрази»:

Я знаю, що наша Батьківщина називається ...

Я знаю, що столиця нашої Батьківщини ...
Я знаю, що в Україні є міста ... і т. д.

***

Доповнити вірш:

Красивий, щедрий рідний край
І мова наша – солов'їна.
Люби, шануй, оберігай
Усе, що зветься ... **Україна.**

***

Гра «Чарівний клубок»

Учні разом з учителем стають у коло. У руках учителя – чарівний клубок, який діти передають по колу й висловлюють добрі побажання (або компліменти) сусідові. Клубок при цьому розмотується, мотузок утворює коло. Коли клубок знову опиниться в руках учителя, діти беруться за руки й натягують мотузок. Учитель пропонує уявити дітям, що коло – це клас, і в ньому кожен має рівні з усіма права й обов'язки, кожен усвідомлює власну гідність і поважає іншого. Якщо хтось вийде за межі кола, воно розірветься й перестане існувати. Потрібно вчитися відчувати один одного, щоб стати дружними.

***

Здрастуй, школо!

Здрастуй, школо! Здрастуй школо!
Сяють усмішки навколо,
ПершOVERесень строкатий
Всіх дітей вітає з святом.
День і справді незвичайний –
Розпочався рік навчальний!
Принесе він знань багато
Першокласникам-малятам.
Поведе їх непомітно
Крок за кроком до освіти –
Скарбу, що найбільший в світі!
Успіху вам, любі діти!

Людмила Коваль

***

Гра «Загадки мудрого портфеліка»

В сумці зошити, буквар.
Хто до школи йде? ... **Школяр**
Водить букви і слова
Отака цікава штучка.
В руці виблискує здаля
Нова гарненька ... **ручка.**
В рюкзаку у мене
Скринька є зелена.
В ній і ручка, й олівці,
Кольорові малювці. **Пенал**

Хто скликає на урок?
То дзвенить шкільний ... **дзвінок.**
Ось до класу всіх скликає
Голосистий цей дзвінок.
І ми радо поспішаєм
Не в садок, а на ... **урок.**
Я на спинах катаюся
Й на дітей ображаюся.
Якби мені власні ноги,
Я б знайшов і сам дорогу. **Ранець**

***

Розсипанка

Із слів складіть назви творів Т.Г. Шевченка.:

- «з-під, вода, тече, явора»;
- «край, палає, світає, неба»;
- «моя, зоре, вечірняя»;
- «калина, у, лузі, зацвіла, червона»;
- «землю, встала, сонну, весна, чорну, розбудила».

***

Вправа «Незакінчене речення».

- Наша країна називається ...
- Ми живемо в області ...

- Наш обласний центр – місто ...

***

Інценізація «Яка стежка найкраща?»

Вчитель: Засперечались одного разу діти, яка стежка найкраща?

Діти:

1. – До магазину, – там є цукерки.
2. – Ні, до школи, – там є діти.
3. – Ні, до річки, – там можна купатись.
4. – Ні, в садок, – там повно яблук та груш.
5. – Ні, у поле, – там простір широкий.

Але тут увійшла мама. Діти запитують її: (хором)

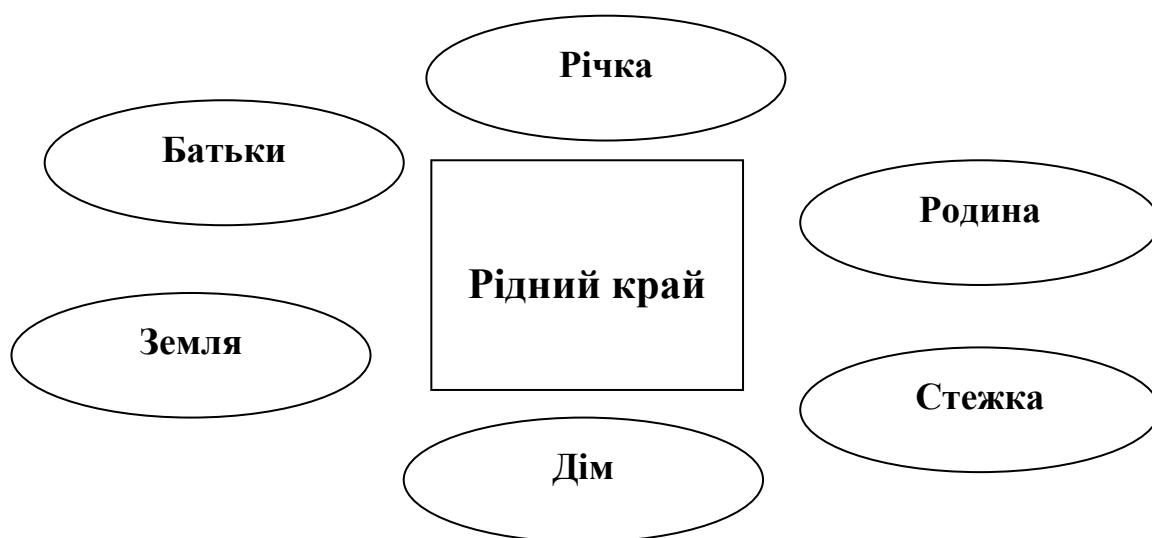
«Яка стежка найкраща?»

Вчитель: Мама подивилась на дітей, лагідно посміхнулась і відповіла:

Мати: – Додому, діти! До рідного дому!

***

Тематична павутинка «Рідний край»

***

Гра «Продовж речення»:

Батьківщина – це наша колыска.

Батьківщина – це ... (хліб і сіль).

Батьківщина – це ... (батько й мати).

Батьківщина – це ... (пори́г рідної хати).

***

Фізкультхвилинка

УКРАЇНА, (діти розводять руки)

РІДНИЙ КРАЙ, (піднімають руки вгору)

ПОЛЕ, РІЧКА, (повороти тулуба вправо-вліво)

СИНІЙ ГАЙ. (пританцьовують)

ЛЮБО СТЕЖКОЮ ІТИ (ходьба на місці)

ТУТ ЖИВЕМО Я І ТИ! (беруться за руки).

Джерела

1. Весела абетка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://abetka.ukrlife.org>
2. Дитячі вірші про Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://deti.e-papa.com.ua/virshidlya-ditei/virshi-pro-ukrainu/>
3. Вірші про Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://posnayko.com.ua/reader/knizhnaya-polka/stihotvoreniya-ob-ukraine/http://dovidka.biz.ua/virshi-pro-ukrayinu/>
4. Зворушливі вірші про Україну, Батьківщину та її мужніх синів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ogo.ua/articles/view/2014-11-30/51742.html>

ШКОЛА II-III СТУПЕНІВ

Рибалка Людмила Дмитрівна,

методист відділу суспільних дисциплін Донецького облППО

Байдаченко Тетяна Сергіївна,

завідувач відділу української мови та літератури ДоноблППО

У 2015 році відповідно до листа Міністерства освіти і науки України «Про тематику Першого уроку в 2015/2016 навчальному році» від 24.07.2015 № 1/9-354 навчальні заклади визначають тему Першого уроку самостійно. При обранні теми, підготовці та проведенні Першого уроку рекомендовано звернути увагу на історію українського державотворення, історію державних символів України.

Метою навчально-виховної діяльності під час Першого уроку має бути утвердження в свідомості і почуттях учнів патріотичних цінностей, переконань і поваги до історичного минулого України; сприяння набуттю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, життєдіяльності громадянського суспільства.

Під час проведення Першого уроку слід дотримуватися принципів патріотичного виховання, які визначені в Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді наступним чином:

- *принцип національної спрямованості*, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, українського народу, шанобливого ставлення до його культури; поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; здатності зберігати свою національну ідентичність, пишатися приналежністю до українського народу, брати участь у розбудові та захисті своєї держави;
- *принцип самоактивності й саморегуляції* забезпечує розвиток у вихованця суб'єктних характеристик; формує здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень; виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках;
- *принцип полікультурності* передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування в дітей та учнівської молоді відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань інших народів; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської;
- *принцип соціальної відповідності* обумовлює потребу узгодження змісту і методів патріотичного виховання з реальною соціальною ситуацією, в якій організовується виховний процес, і має на меті виховання в дітей і молоді готовності до захисту вітчизни та ефективного розв'язання життєвих проблем;
- *принцип історичної і соціальної пам'яті* спрямований на збереження духовно-моральної і культурно-історичної спадщини українців та відтворює її у реконструйованих і осучаснених формах і методах діяльності;
- *принцип міжпоколінної наступності*, який зберігає для нащадків зразки української культури, етнокультури народів, що живуть в Україні.

Глибоке та усвідомлене сприйняття теми забезпечить відповідне **оформлення класної кімнати (залу)**. Зокрема, рекомендуємо використовувати зображення державної символіки України – Прапор, Герб, Гімн; географічні карти України; ілюстрації краєвидів України та рідного краю; елементи народної символіки, вишитий рушник; портрети видатних українців та відомих людей рідного краю; тексти художніх творів патріотичного спрямування; світлини пам'ятних місць рідного краю; афоризми про патріотизм, боротьбу за свободу тощо.

Звертаємо увагу на **історичні події та особистості**, які доречно обговорювати під час Першого уроку. При їх відборі були враховані наступні аспекти:

- Під час Першого уроку вчитель має донести до учнів ідею української державності як консолідуючого чинника розвитку суспільства й нації в цілому. Історія Руси – України, Запорізька Січ, Гетьманщина, УНР, ЗУНР є яскравими прикладами тривалих державницьких традицій українського народу.

- Через *літні* канікули поза увагою окремих учнів та їх батьків залишилися пам'ятні та ювілейні дати, які мали відзначатися у липні-серпні 2015 року згідно з Постановою Верховної Ради України «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2015 році» від 11.02.2015 № 184-VIII. Тому рекомендуємо звернути увагу на:

1. *Діяльність Великого Князя Київського Володимира Святославовича (962-1015)*, з якою пов'язане піднесення та розквіт середньовічної європейської держави – Київської Русі, прийняття християнства, що заклало нові підвалини в культурній та моральній сфері життя тогочасного суспільства, сприяло розвитку писемності, літератури, архітектури та мистецтва, призвело до пом'якшення стосунків між людьми. 1000 роковини упокоєння Володимира Великого (15.07.1015) урочисто відзначалися відповідно до Указу Президента України від 25.02.2015 р. №107/2015 «Про вшанування пам'яті князя Київського Володимира Великого – творця середньовічної європейської держави Русі-України». Говорячи про діяльність князя Володимира Великого, слід акцентувати увагу учнів на карбування ним т.зв. «златників» та «срібляників», тобто золотих та срібних монет, що мали на зворотному боці зображення тризубу. Сьогодні тризуб є *малим Державним Гербом України*, що підкреслює тяглість державотворчих процесів на її території від часів Київської Русі.
2. *Події доби Козаччини*, адже саме за козацькі часи нашому народові були притаманними високий рівень духовності, доблесті й звитяги; знання й бездоганне дотримання національних традицій і звичаїв. Козацтво стало формою самоорганізації й самозахисту українського народу в добу лихоліття на засадах стародавнього звичаю – Волі. Тому Запорозька Січ та Гетьманщина були й залишаються нині синонімами свободи, незалежності, людської й національно гідності. Звертаючись до історії Української козацької держави – Гетьманщини, слід акцентувати увагу на житті та діяльності *гетьмана Петра Дорошенка* - одного з найвидатніших борців за незалежність та цілісність українських земель. У 2105 році відзначається пам'ятна дата - 350 років з дня проголошення Петра Дорошенка гетьманом (28.08.1665).
3. *Діяльність керманічів українського визвольного руху XIX – початку XX ст., що призвела до створення УНР, ЗУНР*. При цьому доречно привернути увагу учнів до патріотизму та моральності вчинків предстоятеля Української греко-католицької церкви *Андрея Шептицького* (29.07.1865 – 01.11.1944) - видатного громадського та церковного діяча, мецената, духовного провідника піднесення національного життя в західноукраїнських землях, 150-річчя від дня народження якого відзначалося у липні 2015 року (29.07.1865).
4. *Розгортання державотворчого процесу у другій половині 80-х – на початку 90-х рр. XX ст.*, наслідком якого стала поява на політичній карті світу нової незалежної держави – України. У липні 2015 року виповнилося 25 років прийняття *Декларації про державний суверенітет України* (25.07.1990). Прийняття Декларації відбулося з ініціативи Народної Ради – групи депутатів Верховної Ради Української РСР, яка знаходилася в опозиції до комуністичної більшості. Тому ця подія яскраво доводить, що крім зовнішніх чинників (поразка соціалістичного табору в «холодній війні», погіршення соціально-економічної ситуації в СРСР та ін.) велику роль у здобутті Україною незалежності відігравали внутрішні чинники, зокрема активізація українського національно-демократичного руху. Логічним продовженням обговорення питання «Україна на шляху незалежності» під час Першого уроку стане розповідь про події серпня 1991 року, прийняття *Акту проголошення незалежності України* (24.08.1991). Обговорюючи історію державних символів України, учитель або учень, який отримав випереджальне завдання, можуть розповісти про такий історичний факт: 23 серпня 1991 року група народних депутатів внесла до сесійної зали Верховної Ради синьо-жовтий український прапор, освячений священиком Української автокефальної православної церкви Петром Бойком. Нині цей прапор, як реліквія, урочисто зберігається у музеї Верховної Ради. Слід підкреслити роль в подіях початку 90-х рр. XX ст. мешканців Донецької області – учасників громадських організацій національно-демократичного спрямування (Донецьке обласне відділення Товариства української мови ім.Т.Г.Шевченка, молодіжне об'єднання «Донецьке історико-етнографічне товариство «Курінь»» та ін.), шахтарського страйкового руху. Зокрема, можна акцентувати увагу учнів на факті: в серпні 1991 року гірники Донецької області були рішуче настроєні проти спроби державного перевороту в Радянському Союзі. Дізнавшись про створення Державного комітету з надзвичайного стану, шахтарі Донеччини відправили до Голови Верховної Ради України Л. Кравчука делегацію з попередженням про страйк (20.08.1991).

5. З метою вшанування 20-ї річниці закінчення Другої світової війни (02.09.1945) вчителі можуть показати *багатогранність* українського виміру боротьби із нацизмом через розкриття внеску України в розгром гітлерівської Німеччини та її союзників.

Рекомендуємо під час Першого уроку використовувати такі факти, що доводять активну участь жителів УРСР у протидії силам агресії:

- за період військових дій 1941-1945 рр. мешканці України становили приблизно 7 мільйонів, або 23 % особового складу Збройних сил СРСР;
- свій внесок у боротьбу з силами агресії зробив також український національно-визвольний рух, УПА та інші повстанські формування;
- для потреб фронту працювала потужна промисловість УРСР, значну частину якої було евакуйовано в тил – до РРФСР та республік Середньої Азії;
- за оцінками Інституту історії НАНУ, прямі людські втрати України становили від 8 до 10 мільйонів осіб, що більше ніж сукупні людські втрати Великої Британії, Сполучених Штатів Америки, Франції, Польщі та Канади.

Розкриваючи історію українського народу через історію однієї людини, можна звернутися до особистості генерала Кузьми Дерев'янка, який «поставив крапку» у Другій світовій війні, підписуючи Акт про капітуляцію Японії на борту лінкора «Міссурі» 2 вересня 1945 року.

Рекомендуємо розпочати підготовку до Першого уроку з оформлення *тематичних виставок* художніх творів, історичних документів, експозицій архівних фотодокументів у бібліотеках та класних кімнатах навчальних закладів; організації *оглядів – презентацій* учнівських творів, рефератів, пошуково-дослідницьких робіт, присвячених історії українського державотворення.

Доречно 1 вересня 2015 року організувати *покладання квітів* до пам'ятників, пам'ятних знаків, що асоціюються з процесами українського державотворення.

Реалізуючи поставлені цілі, під час Першого уроку вчителі можуть вдаватися до **наступних різноманітних методів і форм навчання:**

1. **Осмілене читання текстів історичних документів, науково-популярних і художніх творів.** Доречним буде використання прийомів технології розвитку критичного мислення «Читання в парах – Узагальнення в парах» (5-7 кл.), «Читання з маркуванням тексту» (8-11 кл.). За допомогою цих прийомів можуть бути опрацьовані історичні документи – Декларація про державний суверенітет, Акт проголошення незалежності України та ін.
2. **Робота з візуальними джерелами,** зокрема з документальними фотографіями, що відображають події з історії українського державотворення ХХ ст., фотографіями історичних пам'яток, історичними реконструкціями (наприклад, Десятинної церкви, яку побудували за часи Володимира Великого; предметів побуту чи одягу доби Козаччини).
3. **Коллективне обговорення** сьогодення та перспектив України шляхом організації дискусії (дискусія-симпозіум, дебати у 8-11-х кл.) або через застосування прийомів технології розвитку критичного мислення «Твір – п'ятихвилинка», «Обміркуйте – Об'єднайтеся у пари – Обміняйтеся думками» (5-7 кл.).
4. Також вважаємо доцільним використання інтерактивних методів навчання. Використання правильно підбраного дидактичного матеріалу сприяє вихованню патріотичних почуттів, правової культури, основних моральних цінностей – людяності, гідності, справедливості, толерантності, відповідальності. Так, ефективною є **методика незакінчених речень:**
  1. Для мене Україна – це...
  2. Моя Батьківщина – це...
  3. Бути патріотом – означає...
  4. Для рідної держави я ...
5. Під час проведення Першого уроку *для учнів основної та старшої школи* необхідно приділити увагу питанням відновлення історичної пам'яті, ознайомивши учнів із тривалими державницькими традиціями України. З метою поглиблення знань учнів з історико-культурної спадщини країни, її політичного та соціального розвитку радимо використовувати, на вибір вчителя, **віртуальні екскурсії музеями України.**
6. Рекомендуємо також **написання листів до вояків** у рамках Всеукраїнської акції «Лист пораненому».

Звернення до подій минулого та сьогодення буде доцільним завдяки використанню літературної спадщини українських письменників: Т. Шевченка, Лесі Українки, В. Барки, У. Самчука, Т. Осьмачки, В. Сосюри, О. Гончара, О. Довженка, П. Загребельного, В. Симоненка, В. Стуса та інших письменників. Зокрема заслуговують на увагу поезії Ліни Костенко: для

основної школи – «Усе моє, все зветься Україна», для старшої – «Прости мені, мій змучений народ», «Подаруй мені, доле, у вікнах березу», «Ще димлять під попелом багаття» тощо.

Ефективним вважаємо аналіз творів образотворчого мистецтва відомих майстрів (наприклад, Т. Шевченко, І. Прочів). Так, широке поле для дискусії дає картина Романа Бончука, на якій зображені історичні постаті, що впродовж поколінь творили українську історію та виборювали її незалежність (<http://ivano-frankivsk.uol.ua/tags/17458/ukrayini/>).

Серед інших форм та методів роботи, на нашу думку, заслуговують на увагу наступні:

- презентація українського дитячого художнього фільму «Іван Сила» (за книгою Олександра Гавроша «Неймовірні пригоди Івана Сили, найдужчої людини світу»);
- майстер-клас із виготовлення арт-листівки для українського воїна;
- інтерактивна розмова про волонтерство «Відкриті серця України»;
- презентація проектів «Вся Україна читає дітям» та «Простір української дитячої книги»;
- фото-проект «Світ у дитячих долонях»;
- авторський стріт-арт на асфальті крейдою (малюнок і назва);
- гра-репортаж «Видатні імена сучасності»;
- конкурс соціальної реклами «Розмовляй українською» з подальшим обговоренням;
- мандрівка «Сюжетні замальовки рідного краю».

7. На Перший урок можна **запросити гостей** – діячів культури і науки, активістів громадських організацій та волонтерського руху, учасників історичних подій, відомих земляків, знавців і шанувальників історії рідного краю.

Важливо пам'ятати, що для ефективного проведення Першого уроку важливим є особистий приклад учителя, його погляди та практичні дії, відвертість, емоційність, оптимізм та активна патріотична позиція. Доцільними будуть наявність елементів державної символіки в одязі вчителя та учнів, використання жовто-блакитних кольорів, національного вбрання, що підкреслить єдність української нації.

З метою створення умов для популяризації героїчного минулого й сучасного українського народу рекомендовано залучити до підготовки та проведення Першого уроку *учасників Революції Гідності, бійців АТО та членів їх сімей, волонтерів*. Також доречним є запросити до участі в Першому уроці діячів сучасної культури, науки, мистецтва, спорту, які виявляють активну громадську позицію.

Список рекомендованої літератури:

1. Постанова Верховної Ради України від 14 травня 2015 року № 434-VIII «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2015 році» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/184-19>
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p>
3. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2015-2019 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/reforma-osviti/>
4. Про заходи Кабінету Міністрів України щодо захисту національних інтересів держави у сфері національно свідомого патріотичного виховання молодого покоління та забезпечення умов його розвитку: Постанова Верховної Ради України від 22 травня 2003 року №865-IV // Голос України. – 2003. – 6 червня. – С. 7.
5. Концепція загальнодержавної цільової соціальної програми патріотичного виховання громадян на 2013-2017 роки: Затвердж. колегією Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (протокол № 6/1-21 від 30.05.2012) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua>.
6. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України / Наказ МОН України від 31.10.2011 №1243 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.moipro.mk.ua>.
7. Відмиш Л. І. Система національного виховання: шляхи і засоби реалізації / Л.І. Відмиш // Виховна робота в школі. – 2011. – № 8. – С. 7-10.
8. Гнатюк В. Національне виховання як складова у побудові громадянського суспільства / В. Гнатюк // Світ виховання. – 2004. – № 1. – С. 33-36.
9. Захаренко С., Коваленко, О. Формування громадянина - патріота у педагогічній системі О.А.Захаренка / С. Захаренко, О.Коваленко // Рідна школа. – 2013. – № 6. – С. 36-40.
10. Коновалова М. В. Тематичні класні години (національно - патріотичне та громадянське виховання), 5-11 класи / М.В. Коновалова/ – Харків : Видавнича група «Основа», 2011.

11. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2007. – 576 с.
12. Машина О. О. Ми живемо, щоб пам'ятати: Колективний творчий проект / О. О. Машина // Виховна робота в школі. – 2011. – № 4. – С. 28-30.
13. Недужко В. Д., Іванов, В. В. Допризовна підготовка і військово-патріотичне виховання у школі: Навч.-метод. посібник / В.Д. Недужко, В.В.Іванов. – Луцьк, 2002. – 110 с.
14. Пивовар, С. В. Планування роботи історико-краєзнавчого музею / С. В. Пивовар // Виховна робота в школі. – 2011. – № 7. – С. 34-41.
15. Степанченко Л. А. Роль національно-патріотичного виховання у формуванні духовно морального світогляду школярів: [Електронний ресурс] // Освітній портал «Класна оцінка». – Режим доступу: <http://www.osvita.org.ua>. – Назва з екрану. – Мова укр. (дата звернення: 21.09.2014).
16. Усова О. А., Грищенко, А. П. Програма виховної роботи «Я стверджуюсь», 9-11 кл./ О. А.Усова, А.П. Грищенко // Виховна робота в школі. – 2011. – № 8. – С. 16-20.
17. Федоренко Д. Т. Мудрість козацької доби. Розробка нетрадиційних уроків і навчально-виховних заходів на засадах української етнопедагогіки. Посібник для студентів педагогічних навчальних закладів і учителів та учнів національної школи України / Д.Т. Федоренко – Кривий Ріг: ПП «Видавничий дім», 1999.
18. Фізичне і військово-патріотичне виховання молоді [Текст]: навч.-метод. посіб. для викладачів фіз. виховання і допризов. підгот., учнів і студ. / М. М. Бака, В.П. Корж. – К. : Пошуково-видавниче агентство "Книга пам'яті України", 2004. – 461 с.: мал., табл.